

ב"ה

קובץ ליקוט עניינים וביאורים

בקשר ל'ליקוט השבועי':
משפטים תשל"ג

נדפס בלקוטי שיחות
חלק יא, שיחה ב לפ' משפטים - ע' 99

יו"ל לקראת ש"פ משפטים תשע"ג
- "ארבעים שנה"

קביעות שבועית בלקוטי שיחות -
ואתם תלוקטו

הלימוד בקובץ זה מוקדש

לזכות
האשה מ' גולדא מרים
בת רחל דבורה

והילדים שיחיו:
חי' מוסיא, נחמי', חנה, לוי יצחק

הוקדש על ידי רא"צ שי' בלוי

הערות והארות יתקבלו בברכה

בכתובת: rizs@neto.bezeqint.net או בפקס: 08-6882799.

*

ניתן לקבל את היו"ל על ידינו **בקביעות** -
על ידי כתיבה לכתובת או לפקס' הנ"ל

*

המעוניין להשתתף בזיכוי הרבים -
ולהקדיש לזכותו את אחד מהקובצים הבאים
יפנה להכתובת הנ"ל
או לטלפון מס' 050-4125205

1. תוכן ה'ליקוט' - מתוך "ביאורים לפרש"י עה"ת":
אם כסף תלוה את עמי את העני עמך לא תהי' לו כנשה לא תשימון עליו
נשך

אם כסף תלוה את עמי: רבי ישמעאל אומר כל אס ואס שנמורה רשות, מן משלש, חה
אחד מהן

צריך ביאור: מדוע מעתיק בדיבור המתחיל גם את המלים "את עמי".
והביאור:

אם היינו אומרים שהכתוב מדבר גם בהלוואה לנכרי, שאינה אלא רשות, הי'
אפשר לפרש "אם כסף תלוה" פשוטו כמשמעו - "רשות". אבל מכיון שנאמר
"את עמי", היינו שמדובר בהלוואה לישראל, על כרחך צריך לומר ש"אם" זה
חובה הוא.

בשם אומר

לכאורה הי' אפשר לפרש, ש"אם כסף תלוה" אינו חובה. שכן, אדם שאינו
עוסק במלאכה אלא יושב והוגה בתורה - לעולם לא יצטרך להלוואה, כי הקב"ה
יזמין לו כל צרכיו. וכפי שפירש רש"י לעיל (כשלח טז, לב): "הם אומרים, נניח
מלאכתנו ונעסוק בתורה, מהיכן נתפרנס, הוציא להם צנצנת המן, אמר להם...
בזה נתפרנסו אבותיכם, הרבה שלוחים יש לו למקום להכין מזון ליראיו".

ועל כרחך צריך לומר, שמדובר במי שאינו עוסק בתורה, אלא הוא משתדל
להשיג את פרנסתו בדרך הטבע. ואצל אדם כזה ההלוואה רשות היא ולא חובה,
שכן (א) שיהודי יתנהג בניגוד לתורה (בכללות סדר ואופן חייו) - דבר בלתי רגיל
הוא, ולגבי דבר שאינו שכיח לא מתאים לשון "חובה" (ראה בביאור לרש"י יתרו
כ, כב). (ב) מכיון שאדם זה אינו הולך בדרך התורה, יש לומר שאין חיוב
להלוות לו ממון, אלא הדבר הוא בגדר רשות.

ונשאלת השאלה: מנין לו לרש"י ש"אם" זה הוא חובה?

התשובה לשאלה זו מצוי' במאמר אחר של בעל המאמר - רבי ישמעאל,
במסכת ברכות (לה, ב): "ואספת דגניך, מה תלמוד לומר, לפי שנאמר לא ימוש
ספר התורה הזו מפיו, יכול דברים ככתבם, תלמוד לומר ואספת דגניך, הנהג
בהם מנהג דרך ארץ". הרי שלפי שיטתו חייב אדם לעסוק בדרך ארץ בשביל
פרנסתו.

ואף שגם באופן זה, אם יעשה מלאכתו באמונה, יזמין לו הקב"ה פרנסתו ולא
יצטרך להלוואה - אף על פי כן, מכיון שעליו להשתדל בהשגת פרנסתו בדרך
הטבע, מובן שעלול הוא ליכשל במדת כמותה ואיכותה של השתדלות זו, ואז
יגיע למצב שבו הוא זקוק להלוואה; ופשוט שאז יש "חובה" להלוות לו ממון.

ואם מזבח אבנים: רבי ישמעאל אומר כל אם ואם שבתורה רשות חוץ מג' ואם מזבח אבנים תעשה לי הרי אם זה משמש בלשון כאשר וכאשר תעשה לי מזבח אבנים לא תבנה אתהן גזית שהרי חובה עליך לבנות מזבח אבנים שנאמר אבנים שלמות תבנה וכן אם כסף תלוה חובה הוא שנאמר והעבט תעביטנו ואף זה משמש בלשון כאשר וכן ואם תקריב מנחת בכורים זו מנחת העומר שהיא חובה ועל כרחך אין אם הללו תלוין אלא ודאין ובלשון כאשר הם משמשים.

צריך ביאור: (א) הרי בעוד כמה מקומות נאמר ה' "אם" ואי אפשר לפרשו "רשות" — ובכ"ז לא פירש שם שאינה "רשות", אלא "חובה". לדוגמא: "אם תטיב שאת וגו'" (בראשית ד, ז); "ועתה אם שמוע תשמעו בקולי וגו'" (יתרו יט, ה); "אם בחוקתי תלכו וגו'" (ר"פ בחוקותי).

ב) אינו מפרט ההוכחה שמנחת העומר היא חובה.
ג) מוכיח שמזבח אבנים הוא "חובה" מהכתוב "אבנים שלמות תבנה וגו'" — ולא ממ"ש קודם לכן: "ובנית שם גו' מזבח אבנים" (תבא כז, ה).
והביאור: כללו של ר' ישמעאל אינו כולל אלא אותם מקומות בתורה שתוכן עניינים הוא בגדר "רשות" ו"חובה", דאז יש לפרש "אם" הנאמר בהם בא' מסתי הפנים: "רשות" ("אם" כמשמעו), או חובה ("אם" משמש בלשון כאשר), מטא"כ במקום שה"אם" מדבר בענין שאינו בגדר רשות וחובה, אלא שזהו ספור דברים ותנאי; או אפילו בדבר שיש בו חיוב, אבל מוכחא מילתא שלא נאמר בתור ציווי וחובה — הרי כל כגון אלו מלכתחילה אינם נכנסים בכללו של ר' ישמעאל [וכמו שמשמע מל' ר"י עצמו: כל אם ואם שבתורה רשות כו' חובה וכו'. ולא "תלוין" או "ספק" וכיו"ב — כי לא בא לפרש אלא אלו שהם בגדר רשות וחובה — לאיזה סוג הם שייכים].

וכמו שזה מובן בפשטות בפסוקים: "כי אם את הלחם אכר הוא אוכל וגו'" (וישב לט, ו); "אם בהמה אם איש לא יח' וגו'" (יתרו יט, יג), ועוד רבים כדצא בהם — דמוכח בתוכם ותוכם, שהל' "אם" הנאמר בהם אינו משמץ כלל ל"רשות" או "חובה" (אלא במובן אחר לגמרי: "אך", "רק", "או"). [ימזה מובן האף האמר ר"י: כל אם וימ כו' עכצ"ל שאין כוונתו לכל מקום ממש כ"א לסוג מיוחד. ופה שאמר "כל" כוונתו לכל המקומות שבסוג זה].

וכן בהכתובים דלהלן (אף שהם מסוג שונה): "הלא אם תטיב שאת וגו'" — דודאי שדבר זה אמרו הקב"ה לקין (לא בדרך ציווי וחובה להטיב מעשיו — כי פשוט הוא, אלא) בתור טעם והסברה למה שאמר קודם לכן: "למה גפלו פגין" ? — "הלא (בידך הדבר) אם תטיב, שאת" — (ישתביק חובתך").
ועד"ז בכתובים: "אם שמוע תשמעו בקולי וגו'" או: "אם בחוקתי תלכו וגו'", שאין כוונתם להודיע עצם החיוב לשמוע בקול ה' וללכת בחוקותיו, כי חובה זו כבר ידועה ממקומות רבים בתורה; ולא באו הכתובים אלא להתנות ולתלות בהם את השכר הנאמר לאח"ז: "אם שמוע וגו'" (אזי) והייתם לי סגולה"; "אם בחוקתי תלכו" — ונתתי גשמיכם בעתם".

הרי שכתובים אלו אין להם שייכות לדברי ר' ישמעאל.

אמנם בד"א (שה"אם" פירושו בל' תנאי כו') כשהכתוב אומר בענין שציווי וחיובו כבר ידוע ופשוט (מהכתובים הקודמים או שמובן מאליו). אבל כאשר הגדון הוא בדבר שחיובו אינו ידוע עד הנה — הרי לא יתכן לומר ש"אם" נאמר בו בתור תנאי (לדבר שטרם נדע עיקר עניניו — ציווי וחיובו).

וכמו בנדו"ד, ואם מזבח אבנים וגו' "א"א לומר שהמכוון הוא הקדמת תנאי למ"ש אח"כ, לא תבנה אתהן גזית" — כיון שטרם יודעים החובה לבנות מזבח אבנים. וכן הוא בהפסוקים, "אם כסף תלוה וגו'"; ו"אם תקריב מנחת בכורים וכו'", שאין לפרשם במובן של תנאי לאח"ז, כיון שטרם יודעים מחובתם. ולכן מביא ר' ישמעאל ג' פסוקים אלו דוקא.

(וזה ש"ואם יהי היובל וגו' "פרש"י ויקרא ב, יד) ו"אם כופר יושת עליו וגו' " (משפטים כא, ל) לא נכללים במאמר ר' ישמעאל, אף שרש"י בעצמו פירש שהם מלשון "כי", "כאשר" — נתבאר כ"א במקומו — ראה בפ' ויקרא ביאור ז ובפ' משפטים ביאור י).

עפ"ז יובן מה שמביא כתובים בהם מפורש שמזבח אבנים וגמ"ח הם חובה, משא"כ בנוגע למנחת העומר — כי בהבאת פסוקים אלו אינו מתכוון (להזכרה, שהם חובה) אלא להדגיש ולהודיע, שהציוויים שבהם — נאמרו להלן, — ושמצוותם טרם ידועה — והיינו משום שבנוגע להם (מזבח אבנים וגמ"ח — אפשר לטעות ולומר שידענו כבר שמחוייב בהם מהנאמר לפנ"ז: מזבח אבנים — כבר נאמר ביעקב (ויצא כח, יח); גמ"ח כבר נאמר באברהם (וירא יח, יט) — משא"כ במנחת העומר שאין מקום לטעות זו.

והנה בפסוק הקודם, "מזבח אדמה תעשה לי וגו'", שהמדובר בו במזבח שבנו ישראל במדבר, מביא ב' פירושים: "מחובר באדמה שלא יבננו ע"ג עמודים. ד"א שהי' ממלא את חלל מזבח הנחושת אדמה בשעת חנייתם".

הנה לפי פירוש הב' הי' אפ"ל לכאורה ש"ואם מזבח אבנים וגו'" בא בהמשך לפסוק שלפניו והוא רשות, ופירושו: שאם תמלא את המזבח שפמדבר (לא באדמה אלא) באבנים, לא תבנה אתהן גזית גו' ". ועפ"ז הי' אפ"ל שכללו של ר' ישמעאל הוא דוקא במקום שנאמר "אם", משא"כ במקום שנאמר, "ואם" דאו פירושו (לכאור'): ואם תעשה באופן שונה ממ"ש קודם לכן, הרי מוכח ביותר שהוא תלוי ורשות — וא"כ מסתבר שא"א לפרש שהוא חובה.

אבל לפי הא' (= העיקרי) הרי א"א לפרשם כהמשך אחד, כי אין ענינם שוה: "ואם מזבח אבנים וגו' " מיירי בהמזבח עצמו, משא"כ בפסוק הקודם שמדובר באופן בנייתו של המזבח. ולכן מוכרח לפרש — לשיטתו — "ואם מזבח אבנים גו' " בתור הוכחה וציווי חדש, היינו שיבנו מזבח לאחרי שיעברו את הירדן (ולא קאי ע"ז שבנו במדבר).

ועפ"ז שרובם (ב' מג') מהיוצאים מן הכלל דרשות הם במקום שנאמר "ואם" — "ואם מזבח אבנים גו'"; "ואם תקריב מנחת בכורים גו' " — מוכח שגם כשנאמר "ואם" יתכן שיהי' חובה (אלא שהכלל מחדש שאינו כן).

וזהו שדייק בלשונו כל "אם ואם כו' ", שכוונתו בזה להדגיש שבין שנאמר "אם" ובין שנאמר "ואם" — בשניהם חל ומחדש כללו של ר"י.

אמנם עדיין הי' מקום לדחוק ולומר שאף שעשיית מזבח אבנים חובה היא, בכ"ז, „ואם מזבח אבנים וגו' " רשות הוא :
 אם נאמר ש(לפעמים) הלבנה היא ג"כ בכלל „אבן", הי' אס"ל שהרשות לעשות המזבח של אבן או של לבנה. ולפ"ז יש מקום לפרש ה„אם" כמשמעו (רשות) : „ואם מזבח אבנים (ולא של לבנים) תעשה לך, לא תבנה אתהן גזית" (כי ענין „גזית" יתכן רק במזבח של אבנים ממש).

ולכן מביא הוכחתו על חובת עשיית מזבח אבנים ממ"ש „אבנים שלמות תבנה גו' " (ולא מפסוק קודם : „ובנית שם גו' מזבח אבנים"), כי אבן שלימה (ע"ד הפשט) תתכן באבן שאינה עיוי בידי אדם, והיא שלימה בטבעה ומשעת בריאתה (בידי שמים), ומכאן, שהחובה לעשות מזבח אבנים הוא משל אבנים ממש (ע"פ פשוטו של מקרא), וא"כ עכצ"ל י"ו, ואם מזבח אבנים וגו' " אינו רשות אלא חובה.
 בשם אומרו

א. רבי ישמעאל סבירא ליה במכילתא כאן ש"מזבח אדמה תעשה ליה" הנאמר בפסוק הקודם פירושו "שלא יבננו על גבי עמודים". ולשיטתו אין לפרש ש"ואם מזבח אבנים" בא בהמשך ל"מזבח אדמה" והוא רשות (ראה לעיל).

ב. ישנה פלוגתא בש"ס (סוטה ג, א) בין רבי ישמעאל לבין רבי עקיבא בכמה דברים, אם הם רשות או חובה (בדברים שאין בהם הכרע לכאן או לכאן) - רבי ישמעאל מפרש שהם רשות ורבי עקיבא אומר שהם חובה.

ודבריו של רבי ישמעאל כאן ש"כל אם ואם שבתורה רשות" עולים בקנה אחד עם שיטתו שבאם אין הכרע יש לפרש את הכתוב כרשות. ובמילא מובן, לאידך גיסא, שבשלשה המקומות היוצאים מן הכלל יש הוכחה ברורה שהם חובה.

לכן מביא רש"י מאמר זה בשמו של רבי ישמעאל, בכדי לרמוז שבשלשה מקומות אלו יש הכרח גמור לפרש שהם חובה.

יינה של תורה

הפלוגתא בין רבי ישמעאל ורבי עקיבא בכתוב שאין לו הכרע, אם לפרשו כרשות או כחובה (ראה "בשם אומרו"), יסודה בהבדל בין אופני עבודתם.

עבודתו של רבי ישמעאל היתה עבודת הצדיק, שהרי הי' כהן (חולין מט, א), וכהן מצד תולדתו (בטבעו) "קדוש הוא לאלקיו". כשמדובר בצדיק, שמצד טבעו מופרך אצלו כל דבר שהוא היפך הקדושה - די לו בעבודתו בשאר הדברים, גם אם לא יתעסק בבירור וזיכוך של דבר שאין לו הכרע; ועבודתו בדבר זה היא בגדר "רשות" בלבד.

ואילו עבודתו של רבי עקיבא היתה בקו התשובה, שהרי הי' בן גרים (ראה סדר הדורות בערכו) והתחיל ללמוד תורה בגיל ארבעים (אדר"נ פ"ו, ב). הבעל תשובה, שזקוק לזריזות וזהירות יתירה, חייב לעסוק גם בדברים שאין בהם הכרע; והתעסקות זו היא בגדר "חובה".

2. תוכן הערה 34 שב"ליקוט" – מתוך "ביאורי החומש":

מֵלֹא הָעֵמֶר מִמֶּנּוּ לְמִשְׁמַרְתָּ לְדֹרֹתֵיכֶם לְמַעַן יֵרְאוּ אֶת
הַלֹּהִים אֲשֶׁר הָאֵכָלְתִּי אֶתְכֶם בַּמִּדְבָּר (טז, לב)

"לדורותיכם – בימי ירמיהו. כשהיה ירמיהו מוכיחם: 'למה אין אתם עוסקים בתורה?', והם אומרים: 'נניח מלאכתנו ונעסוק בתורה – מהיכן נתפרנס?!' – הוציא להם צנצנת המן, אמר להם: 'אתם ראו דבר ה' – 'שמעו' לא נאמר, אלא 'ראו' – בזה נתפרנסו אבותיכם; הרבה שלוחין יש לו למקום להבין מוזן ליראיו" (רש"י)

יש לתמוה: הרי גם לפני ימי ירמיהו היו דורות של ירידה רוחנית (כמסופר בנביאים); מדוע, איפוא, הוצגה צנצנת המן לראשונה בימי ירמיהו?

וההסבר לכך:

דרך החיים שעליה מלמדת צנצנת המן – עיסוק בתורה בלבד מתוך הסתמכות על הקב"ה שיספק את הפרנסה – אינה הדרך הראויה והנכונה בכל הדורות. אדרבה: ברוב המקרים מן הראוי שאדם יעמול לפרנסתו, ולא יסמוך על הקב"ה בלבד¹⁷⁴.

בימי ירמיהו, לעומת זאת, היה מצב מיוחד ושונה מהרגיל, ובמצב זה אכן היה על בני ישראל, כהוראת שעה, לנטוש את העיסוק בפרנסה ולעסוק בתורה בלבד, כמו בדור המדבר; ולכן דוקא לבני דור זה הראה ירמיהו את צנצנת המן.

לפי זה ניתן להבין גם את הדגשת רש"י "לדורותיכם – בימי ירמיהו" (מלים שהן מיותרות לכאורה, שהרי מיד לאחר-מכן מפרש רש"י "כשהיה ירמיהו מוכיחם..."): כוונת רש"י בכך היא ללמדנו שהנחייה זו נועדה לדורות מסויימים בלבד, כמו דורו של ירמיהו.

3. הערות וביאורים בתוכן ה'ליקוט':

טו. בלקו"ש חי"א פ' משפטים (ב) מביא, פרש"י על הפסוק (כב, כד) "אם כסף תלוה את עמי" דמפרש, "ר' ישמעאל אומר כל אם ואם שבתורה רשות חוץ מג' וזה אחד מהם". ומבאר בשיח בס"ג שכלל זה שאמרו ר' ישמעאל אינו כולל אלא אותם מקומות בתורה שתוכן ענינם הוא בגדר "רשות" ו"חובה", דאז יש לפרש "אם" הנאמר בהם בא' משתי הפנים: רשות ("אם" כמשמעו) או חובה ("אם" משמש בל' כאשר) ולהם כיוון ו' ישמעאל נאומר שטולח רשות חוץ מג'. משא"כ במקום שה"אם" מדבר בענין שאינו בגדר רשות או חובה, אלא שזהו סיפור דברים ותנאי, או אפילו בדבר שיש בו חיוב אבל מוכחה מילתא שלא נאמר בתור ציווי וחובה - הרי כל אלו מלכתחילה אינם נכנסים בכללו של ר' ישמעאל. ומביא שם כמה דוגמאות של פסוקים שה"אם" הנאמר בהם אינם נכנסים בכלל זה. ואחת הדוגמאות היא הפסוק (בחוקותי כו, ג) "אט בחוקותי תלכו וגו'", שה"אם" איך לו גדר חובה, דהיינו "שאיך כוונתו להודיע עצם החיוב לשמוע בקול ה' וללכת בחוקותיו, כי חובה זו כבר ידועה ממקומות רבים בתורה... אלא להתנות ולתלות בהם את השכר הנאמר לאח"ז... "אם בחוקותי תלכו" - ונחתי גשמיכם בעיתם". "ע"כ מהשיחה.

ולכאור' קשה הרי משמעות הפסוק "אם בחוקותי תלכו" אינה כפשוטו ללכת במצות ה' (שזה כבר ידוע ממקומות רבים בתורה), דזהו מה שבא רש"י שם לשלול וז"ל: "אם בחוקותי תלכו - יכול זה קיום המצות, כשהוא אומר ואת מצוותי תשמרו הרי קיום המצות אמור, הא מה אני מקיים אם בחוקותי תלכו שתהיו עמלים בתורה. ואת מצוותי תשמרו - הווי עמלים בתורה ע"ל שמור ולקיים כמו שנאמר (ואתחנן ה, א) ולמדתם אותם ושמרתם לעשותם", עכ"ל. משמע ש"בחוקותי" איך פירושו מצוותי, אלא

עמלים בתורה. והרי ענין זה - שתהיו עמלים בתורה - לא מוזכר לפני זה (ועוד יוחר: אינו מוזכר כלל, בשום מקום בתורה) אלא כאן בלבד. ועד"ז הוא גם בהמשך דברי רש"י בפירושו ל"ואת מצוותי תשמרו" - "הווי עמלים בתורה ע"מ לשמור ולקיים", גם זה לא מוזכר לפני כן בתורה (רק לקמן בדברים כמ"ש רש"י, וגם זה רק מה שהלימוד צ"ל ע"מ לקיים, אבל ענין עמלים בתורה ע"מ לקיים, לא מוזכר כלל בתורה).

וא"כ לא מובן לכאור' מ"ש שבפסוק "אם בחוקותי תלכו וגו'" "איך כוונתו להודיע עצם החיוב לשמוע בקול ה' וללכת בחוקותיו כי חובה זו כבר ידועה ממקומות רבים בתורה" - הרי הענין דללכת בחוקותיו פירושו להיות עמלים בתורה, ולא ידוע ממקומות אחרים בתורה - כנ"ל - אלא מכאן?!

וע"פ זה צריך, לכאורה, לפרש שה"אם" הנאמר שם הוא חובה, דהיינו שבא להשמיענו עצם החיוב. וכך משמע גם מלשון רש"י "שתהיו עמלים בתורה" וכך מ"ש רש"י בהמשך דבריו "הווי עמלים בתורה ע"מ לשמור ולקיים", הרי שכתב רש"י בלשון ציווי וחובה!
הערה

ואתם תלוקטו • קובץ ליקוט עניינים וביאורים פ' משפטים

ולכאו' אפשר הי' לתרץ דבאמת הפשט בפסוק "בחוקותי תלכו" הוא כמשמעו, קיום המצוות. ומה שפרש"י "שתהיו עמלים בתורה" זהו רק דרש מצד יתור הפסוק בחוקותי תלכו, "כשהוא אומר ואת מצוותי תשמרו הרי קיום המצוות אמור, הא מה אני מקיים" אם בחוקותי תלכו - שתהיו עמלים בתורה", היינו שמצד היחור צריכים אנו לדרוש שהפסוק בא ללמד ולהשמיענו את העניין שתהיו עמלים בתורה. ואפ"ל שבשיחה מדבר על הפי' הפשוט של "בחוקותי תלכו" שזהו קיום המצוות, וזה כבר ידוע ממקומות רבים בתורה ולפי"ז ה"אס" אינו ציווי וחובה אלא להתנות ולתלות בו השכר המפורש לאח"ז.

אבל באמת א"א לתרץ כך, שהרי הלשון ברש"י הוא "יכול זה קיום המצוות... הא מה אני מקיים...". היינו שהייתי יכול לחשוב שהפשט הוא קיום המצוות (וזהו רק הוא אמינה) אבל אליבא דאמת אינו כן - "הא מה אני מקיים" - והיינו שלמסקנה הפשט של הפסוק "אם בחוקותי תלכו" הוא שתהיו עמלים בתורה. ואין זה הוספה על הפי' הפשוט, אלא זהו הפי' הפשוט.

וכ"כ מפורש בלקו"ש בחוקותי תלכו" ס"ד וז"ל: "פון לשון רש"י "יכול זה קיום המצוות" מוכח אז בפשטות ונאלט מען געדארפט לערנען אז "בחוקותי תלכו" מיינט קיום המצוות, נאר מצד דעם הכרח פון ("הרי קיום המצוות אמור" אין) די וויטערדיקע ווערטער "ואת מצוותי תשמרו" מוז מען לערנען אז דער פירוש פון בחוקותי תלכו איז - עמלים בתורה". וכן

בתחילת השיחה "איז פון דעם מוכח אז די פריערדיקע ווערטער, "אם בחוקותי תלכו" מיינען ניט קיום המצוות נאר עמלים בתורה", עכ"ל. וא"כ הדרא קושי' לדוכתא.

הת' אברהם אלאשוילי

תות"ל לוד

א. בליקוט לפ' משפטים ש.ז. בס"ח מבואר הטעם - למה מביא רש"י את שם בעל המימרא ר' ישמעאל על פ' אם כסף תלוה שבכל מקום הוא רשות חוץ מג' מקו-נות וזה א' מהם - משום לכאו' עפ"י הנהגת התורה הי' צריך להיות שיהי' ההתעסקות רק בתו"מ והקב"ה יזמין פרנסתו ע"ד המן, ואז אין מקום שיצטרך אדם ללות, ורק כשאינו מתנהג כדבעי אז יכול להגיע להמ-צב שיצטרך ללות, ואז יש מקום לומר שלהלוות לאדם כזה אינו מצוה וחוב, רק רשות, משני טעמים, א) שזה מקרה בלתי מצוי וכו', ב) כשהוא במצב כזה שפגם ועבר וכו' אז אינו מצוה להלוות לו. ולכאו' לפי טעם הב' אין אפשר לטעות בזה הלא מקרא מפורש העכט העביטנו, שמשם ראי' שזה חוב וכמו שרש"י בעצמו מביא זאת. ואף שמבואר בסעיפים שלפני זה שכוונת רש"י לא להביא ראי' שזה חובה רק להביא שאינם יודעים זאת מהפסוקים הקודמים, אבל מ"מ אין שיהי' הלא מקרא מפורש שחייב להלוות לו.

הרב פרץ פינגענסאן

ברוקלין

א. בלקו"ש חי"א שיחה ב' לפר' משפטים מסביר כ"ק אד"ש דברי רש"י עה"פ עם כסף תלוה שמפרש רש"י "ר' ישמעאל אומר כל אם ואם שבתורה רשות חוץ מג' וזה אחד מהם", ומסביר שם שבג' מקומות אלו מוכרחים לפרש שהם חובה, ע"ש באורך.

ובסעי' ח' מסביר כ"ק אד"ש אמאי הביא רש"י שמו של בעל המאמר "ר' ישמעאל", והוא כי לכאורה יש להקשות אמאי יש חיוב להלוות כסף לאדם אחר, הרי בפר' המן כשאנו צריכים לבטוח בהשי"ת שהוא יפרנס אותנו, וא"כ כשאחד לא מתנהג עפ"י הוראה זו מניין לנו שיש חיוב להלוות לו כסף, ע"ז מביא רש"י "ר' ישמעאל" מכיון שהוא סובר (בברכות לה, ב.) שמה ת"ל ואספת דגנך, לפי שנא' לא ימוש יכול דברים ככתבם ת"ל ואספת דגנך, הנהג בהם מנהג דרך ארץ, ורשב"י ס"ל שם אפשר אדם חורש, תורה מה תהא עלי' אלא בזמן שעושין רצונו של מקום מלאכתן נעשית ע"י אחרים, ע"ש באורך.

ובסעי' י"א מביא כ"ק אד"ש בפלוגתא בין ר"י ור"ע בכמה דברים אם הם רשות או חובה, ועפ"י ז' מוסבר גם שיטתו של ר"י ע"ש בפנים כל השיחה.

ואולי הי' אפ"ל דמחלוקת זו בין ר"י ור"ע שייך גם להפלוגתא שבין ר"י ורשב"י המובא לעיל בהשיחה, כי רשב"י הרי הי' תלמידו של ר' עקיבא (כמצויין לעיל בשיחה א' לפר' משפטים הע' 41 ע"ש), וא"כ אפ"ל דס"ל כשיטתו שבכל דבר מסתכלים כמו שהוא מלמעלה (כמבואר באורך בההדרן למס' פסחים המצויין בהע' 43 כאן), וא"כ בפשטות שצריכים לעסוק בתורה ולהתנהג כרצונו של מקום ואז מלאכתן נעשית ע"י אחרים. ולא באתי אלא להעיר.

נח שמחה פאקס

ב. בלקו"ש ח"ו יתרו ב. בהערה 33 מבאר די ש כו"כ עניינים שר"י סובר שהם רשות ור"ע סובר שהם חובה, (ועד שישנו ס"ד (במס' סוטה ג, א) שפלוגתתם היא בכל התורה כולה) ומסביר שם - כי צדיקים יקיימו אותם מצד העילוי והסגולות שבהם, גם כשלא יהי' ציווי ע"ז - רשות, משא"כ בעל"ת קיומם רק מצד צווי המצווה - חובה.

לכאורה זה צריך ביאור כי איך יכולים לאמר שיהי' הסגולות מעלות וזיכוכים בהמצוות מצד עצמם בלי ציווי המצווה, והרי מובן ופשוט שגם הסגולות וכו' הם מצד שהם מצות הבורא שנתן סגולות בכל המצוות (ולא רק המשפטים וכו') וכמחז"ל לא ניתנו המצוות אלא לצרף בהן הבריות, ואיך אומרים שאפילו הם רשות היו הצדיקים מקיימים אותם מצד הסגולות שבהם, והרי אז לא הי' בהם ענין של סגולה, כי אין בהם כח המצווה.

וי"ל בזה דאין הכוונה כאן ב"רשות" לאמר שאין בהם מצוה כלל, רק הכוונה הוא שהם ע"ד מצות ציצית שאין החיוב לקנות בגד ולהטיל בו ציצית אבל אם נרצה יש היכולת בידו לקיים מצוה ולכך זה נקרא רשות וכך הוא באלו העניינים שנקטו בגמרא כמו - וקינא את אשתו, היינו שאם יקנא יהי' לו מצוה של קינוי, ודיני סוטה וכו', וכך לעולם בהם תעבדו שאם לא ישחרר יהי' לו המצוה של לעולם בהם תעבדו, וכך ב"לה יטמא", אלא שבתוס' (ד"ה ר' ישמעאל אומר רשות) לא משמע לפרש הכי, עיי"ש היטב בדברי התוס' (ומוכרח לפרש כן עכ"פ לפי הס"ד שבגמ' שם דאף בכל המצות סובר ר"י דהם רשות, דאם נאמר דהכוונה כאן רשות כפשוטו אין מקום כלל לסברת הס"ד שהרי ישנם תרי"ג מצות, אלא מוכרחים לומר שהפי' רשות כאן הוא כמו בציצית כנ"ל, ועיי' רש"י שם ד"ה בכל התורה, וז"ל: א"כ אין לך מצות עשה לר' ישמעאל חובה.

וא"כ עפי"ז אפ"ל הביאור בהערה הנ"ל שלצדיק, אף אם לא יהי' "חובה" ממש, מ"מ הי' רץ מעצמו לחפש עוד מצוה וכו'.

אבל עדיין צריך ביאור:

(א) שהרי אין סברא הנ"ל נוגע למה שמבואר בהערה

דהצדיק יעשה המצות מצד "הסגולות" שבהם שאם יש בה עדיין מצוה הרי גם אם לא הי' בהם הסגולות הרי הצדיק יעשם רק מצד מצות הבורא, כמ"ש הלשון בכ"מ אילו נצטוינו לחטוב עצים (שהפי' בזה דבר שאין בו שום סגולה הי' ג"כ מקיימם.

(ב) וגם - האם הבע"ת לא יחפש אחר מצות ולא ירוץ אחר מצוה של "רשות" והרי לפי ביאור הנ"ל ב"רשות" יש בזה ג"כ מצוה.

ואולי הביאור בזה הוא דהן אמת ששניהם, הצדיק והבע"ת, מקיימים רצון העליון בחמידות וכל רגע שלהם יקר וכו' אך בזה יתחלקו, שהצדיק כיון שנוגע לו בירור פרטיות העולם, בכל פרטיו, יחפש עצות וסגולות שונות שכל אחד מהם יברר חלק פרטי מהעולם, ולכן יחלק עבודתו לפרטים ויחפש כל מיני עצות למילוי כוונתו, כי אפילו אם לא יהי' חובה ממש, אבל הרי זה יכולת לעשות ענין גדול הנוגע לכוונתו בעולם, משא"כ אם לא היו סגולות פרטיות במצוות שונות הי' יכול להיות שתמיד יעסוק רק במצוה אחת - עד"מ לימוד התורה, והדומה, משא"כ הבע"ת יוכל גם מצד כוונתו בעולם, ועבודתו, להיות תמיד בקו אחד, - אם לא שיהי' חובה עליו להפסיק מלימודו לקריאת שמע ולתפלה או למקרא מגילה ועד"ז.